

JURÁŇOVÁ, Jana. 2020. *Naničodnica*. Bratislava : ASPEKT.

EVA LALKOVIČOVÁ

Načo je dobrá Naničodnica?

Najnovší román Jany Juráňovej priblížuje tému starnutia a s ním spojenej neviditeľnosti a zdanlivej nepotrebnosti žien vo vyšom veku. *Naničodnica* je ostrou sociálnou kritikou, ale tiež – raz viac, inokedy menej podarenou – karikátrou rôznych spoločenských skupín.

Osemdesiatnička Ľudmila žije v poliklinike. „Žije“ znamená, že tam prespáva (podriemkava v sede pred zavretými ambulanciami, s nohami vystretými a hlavou padajúcou na jedno či druhé rameno), vykonáva hygienu (v umývadle na toaletách, od ktorých má „dlhodobo vypožičaný“ kľúč) a stravuje sa (banánmi a rožkami z nemocničného bufetu či kávou do téglíka z automatu). Čitateľ/ka sa už na prvých stranách oboznámuje so základnými kontúrami Ľudmilinho príbehu – dozvedá sa o jej živote s manželom a synom, o nie príliš naplnených vzťahoch, o tom, ako sa v ich dôsledku ocitla po prepustení z geriatrie na ulici. Bez blízkych, bez pomoci, bez strechy nad hlavou, iba s vozíkom, ktorý jej pomáha v chôdzi, a párom igelitovými taškami: „Keď ju prepustili z nemocnice, veľmi jej otaželo srdce, lebo pochopila, že naozaj nemá kam ísiť. Odovzdali jej osobné veci, prezliekla sa z nemocničného do svojho, ostatné si pobalila do igelitiek, tie poukladala na vozík a vyšla pred centrálny príjem. Keď z neho musela odísť, postupne sa udomácnila v poliklinike, ktorá je s nemocnicou spojená chodbou. Už len občas zájde k centrálnemu príjmu a potuluje sa po vstupnej hale nemocnice. Dnes tam vydržala do neskorého popoludnia. Dvakrát zašla do bufetu, trikrát na záchod a trikrát sa premiestnila z jedného konca sedadiel na druhý. Ale ľudia začali po nej pokukovať. Potrebovala si veci premyslieť, nie byť zámliekou na konflikty. Ešte niekto zavolá políciu. Ľudia sú po sviatkoch agresívni, akoby

DOMINIKA MADRO

Naviac-hodnica

Najnovšia próza Jany Juráňovej *Naničodnica*, finalistka tohtoročnej Anasoft litery, smeruje tému, štýlom, naráciou i kompozičiou ku konkrétnemu cieľu – upozorniť na spoločenskú neviditeľnosť slabších a zahanbiť sa preto, že vôbec existuje.

U Jany Juráňovej sme zvyknutí na prepracované obrazné rozprávanie, narúšanie stereotypov, tematizovanie ženskej prežívania, kritiku rodovej nerovnosti, snímanie viacerých protagonistiek jedného rodinného kruhu, respektive prepájanie ich životných osudov. A kam nás „pusť“ *Naničodnica*?

Román je členený na tri časti, ktorých kapitoly nesú názvy mien hlavných protagonistov a protagonistiek, priestorov, v ktorých sa stretávajú a ovplyvňujú, či situácií, do ktorých sú nahnaní a nahnané alebo ich organizujú.

Otvára ho znepokojivý, obrazne a asociatívne bohatý opis osemdesiatročnej Ľudmily sediacej pri vozíku, v ktorého koší sú „zaparkované“ rôzne igelitky (teda celý jej život). Uvedenie tejto postavy sa mi premetlo v hlave ako výborne opísaná úvodná scéna filmového dokumentu o ťažkom rozpoložení sociálne a spoločensky neukotveného individuá. Výrazné a vizuálne prítážlivé detaily starej zúboženej ženy („Opuchnuté nohy jej pretekajú cez jednoduché ľahké čierne mokasíny so zošliapanými podpätkami [...] nad nylonovými ponožkami vytŕča kúsok holej vysušenej pokožky so vzo-

nevládali uniesť všetko to predvianočné a vianočné dobro. Tóny Tichej noci odzneli, ide sa ďalej” (s. 32).

Ľudmila je žena ako množstvo ďalších slovenských žien, ktoré sa vydali, vychovali dieťa a svoj život v mnohom podriadili potrebám manželstva a rodiny. Upozadili sa, spočiatku možno dúfajúc, že len na chvíľu (kým sú deti malé, kým chodia do školy, kým toto a tamto), neskôr s uvedomením, že iný život ako ten v úzadí ani nepoznajú. Život má však ostré zatáčky a človek z nich občas vyletí – tak sa to stalo aj Ľudmile, ktorá je zrazu odkázaná sama na seba, čo jej na jednej strane dáva do rúk dosiaľ nepoznanú slobodu, na strane druhej však tátó sloboda prichádza vo chvíli, keď je Ľudmila vo veľmi zraniteľnej situácii a potrebuje pomoc druhých (hoci, ako sa neskôr ukáže, nie je na ňu odkázaná a aj v zdanlivo neriešiteľnej situácii sa dokáže vynájsť a nájsť si svoj vlastný mód prežitia): „*Posedáva, pospáva, občas sa jej niečo prisnije. Keď bola malá, otec ju napomínal, keď sa zasnívala. Kde si? Tu si? Bol to jej únik, nielen vtedy. Muž to tiež neznášal, nedívala sa von oknom, iba tak do práz dna. Myseľ jej plávala, vznášala sa, v hlave prázno. Vedela by tak presiedieť hodiny. V detstve prezieravo tušila, že to blažené obdobie skončí. V manželstve takto snívala potajomky, ale len zriedkakedy. Teraz môže, koľko chce*“ (s. 33).

Pomoc (ak to tak môžeme nazvať) naozaj prichádza, dokonca trikrát: ako prvý o Ľudmilu a jej príbeh prejaví záujem novinár Miloš, pracujúci v bulvárnom denníku a zotavujúci sa v rovnakej nemocnici z úrazu; neskôr sa pridá Dorotka, manželka kedysi vplyvného kresťanského politika; a napokon Linda, celebritná lekárka a majiteľka luxusnej kliniky, na ktorej sa venuje skrášľovaniu iných bohatých žien. Každá z postáv má s Ľudmilou iný zámer, ktorý skrýva za ponuku pomôcť. Nejde teda o nezištnú pomoc, nikto z nich neprejavuje hlbší záujem o to, aké sú skutočné Ľudmiline potreby, stará žena sa v ich rukách stáva len prostriedkom naplnenia ich vlastných ambícií.

Každá z postáv – Miloš, Dorotka aj Linda – predstavuje určitý segment spoločnosti, ktorý Juráňová do istej miery karikuje a poukazuje na ich pokrytectvo a falošný altruizmus. Zámer autorky je zrejmý, čo je

*rom pokrútenej kŕčovej žily v tvare mŕtvej dážďovky [...] Na stolíku pred ňou ležia porozkladané reklamné letáky rôznych farmaceutických firiem [...] Pred ňou veľký papierový pohár s kávou“, s. 11) v rušnom prostredí nemocnice, kde okoloidúce „nohy“ chodia len sem a tam, no nikdy k Ľudmile, zakončené celkom, ktorý jednoduchou, a pritom výpovednou metaforou naznačuje Ľudmilino spoločenské postavenie. Plagát vyobrazujúci mrakodrapy z vtáčej perspektívy metaforicky spolupracuje so ženou snažiacou sa tváriť nenápadne, na ktorú je podľa jej vonkajšieho výzoru nazerané zvrchu. Juráňová nás do denného rituálu Ľudmily, ženy, čo tajne prespáva v nemocnici, okamžite vtiahne. *Naničhodnica* začína pútavo a aj pribudnutie postavy novinára Miloša, respektíve novej perspektívy na Ľudmilin stav, je veľmi dobrým štartom pre očakávaný prúd reakcií na Milošov článok o bezdomovkyni, ktorá „žije“ v nemocnici a nikto to nespozoroval.*

Rozumiem atraktívite varírovania plytkého, ba až zahanbujúco egoistického záujmu o Ľudmilinu nepriaznivú situáciu, vklbeniu nových a činných „rúk“ do jej bolestivej rutiny, no rozprávanie rozvetvené z kmeňa Ľudmily k protagonistom a protagonistkám zastupujúcim určité všeobecné spoločenské statusy sa akosi vytrhne z psychologizujúcej linky. Spadne do príliš citelnej autorskej schémy. Tematizovanie Ľudmilinho tragickejho a najmä nepovšimnutého údelu sa stráca už po prvej tretine a ustupuje náznakom a prúdeniu charakterov oklieštených o tretí rozmer.

Hoci sú obrysy Juráňovej postáv vykreslené výborne, predstavujú skôr literárny materiál k filmu, podrobnú, nápaditú, detailnú a atmosféricky čistú, jasnú synopsu. Akoby boli len svojím začiatkom, úvodom –

možno aj slabinou románu – vykreslované postavy sú redukované na schémy či modely, chýba im plastickosť, hĺbka, sú stereotypizované, čierno-biele, čím sa tak trochu oslabuje aj výpoved' románu. To, že sú zobrazované takto ohraničenou a sploštenou optikou, nám neumožňuje vcítiť sa do nich či urobiť si o nich vlastný obraz – musíme chtiac-nechtiac prevziať pohľad autorky: „*Linda nepočúva, otočí sa na podpätku a rázne odchádza. Informátorka za ňou ešte niečo vykrikuje, ale jej je to jedno. S Lindou v arogancii nikto súťažiť nebude. Toto je jej parketa. Ak sa nedrží vo forme a každý deň niekoho nezhuláka, vychádza z cviku a čo je horšie, môže sa jej stať, že niekto zhuláka ju, a to je nepredstaviteľné. (...) Má rada svoje vysoké čižmy na vysokých podpätkoch, robia taký rázny lomoz, ľudia hnedzdvihnu hlavu, mohla by rozhadzovať drobné, keby chcela, rozhodne sa tak cíti. Kráča so vztyčenou hlavou, na ktorej sa jej skvejú blond vyžehlené vlasy. Starenu ale nikde nevidí!*“ (s. 189). Inak povedané, celebriity sú povrchné a blondavé, novinári na všetko pozrajú ako na potenciálny titulok a kresťanská vrúcnosť je nutne falošná. Môžeme polemizovať o tom, ako často sú tieto stereotypy v realite napĺňané (azda každý a každá z nás s nimi máme osobnú skúsenosť), dôležitejšie však je možno to, že autorka s nimi pracuje prvopláno, nič k nim nepridáva, neponúka žiadnenový uhol pohľadu, čím ich karikatúru vo výsledku otupuje.

To, v čom je Juráňovej próza, naopak, skutočne silná, je podrobné a empatické vykreslenie príbehu Ľudmily, predovšetkým jej spôsobu života v poliklinike. Z textu je v tomto smere cítiť autorkinu všímať a pozorovateľský talent, ako aj cit pre detail: „*Kľúč v priebehu dňa využíva len veľmi opatrne. Vždy večer sa utiahne do svojho neviditeľného kútika a tam vyčká, kým sa poliklinika vyprázdní. Sedí v kumbáli pri zhasnutom svetle. Asi po hodine, keď už je presvedčená, že budova je ľudoprázdna a zamknutá, opatrne potme vyjde na chodbu a zájde sa na WC poumyvať. (...) Poumyva sa, preperie si nohavičky a oblecie si čisté, ktoré si oprala včera. Tie čerstvo opraté schová do tašky, neskôr ich v kumbáli nechá spolu s ponožkami uschnúť na radiátore. Potom si poutiera topánky. Všetko si na-*

Nanič — hodnica

Jana
Juráňová

ASPEKT

dozvedeli sme sa o forme ich života, funkcií, ktorú budú voči bezdomovkyni zastávať (bulvárny novinár – svet šokujúcich správ proti Ľudmile; bývalý disident a jeho manželka – svet pokrytecky žitého kresťanstva proti Ľudmile; celebritka – svet popularity a skreslených obrazov bulvárnych médií proti Ľudmile; doktor – svet zdravotníctva proti Ľudmile), ale teraz by mala prísť ich akcia, skok. Namiesto toho ostávajú tieto spoločenské oblasti reprezentované jedinou osobou, ktorá prehľtla stereotypy i šablónovitosť. V priebehu rozprávania sú postavy skôr nádobami, z ktorých sa na nás vylieva väčšmi predurčená schéma než autentická sonda do ich najhlbších motivácií.

Kedže sa vlastne všetky postavy schádzajú v texte kvôli kontrastu voči bezdomov-

EVA LALKOVIČOVÁ

cvičila za tri dni, celkom bez problémov. Vždy rada pozorovala okolie, reakcie ľudí, ale nikdy jej to na nič nebolo. Teraz svoje poznatky môže využiť naplno a zariadiť sa. Staroba môže byť aj užitočná. Ľudia dajú pokoj" (s. 37). Ľudmilina situácia je vykreslená do takých podrobností, že nás text veľmi rýchlo vtiahne do prežívania postavy, v kontraste s tým, ako sa to nedarí v kapitolách venovaných Milošovi, Linde a ďalším.

Juráňovej román reaguje nielen na dlhodobé spoločenské problémy, ale tiež na relativne aktuálny spoločensko-politický kontext. Okrem toho, že niektoré z postáv silne pripomínajú známe slovenské osobnosti (inšpiráciu ktorými autorka otvorené priznáva), románom sa ako leitmotív tiahne aj známa kauza zneužívania maloletých v nemenovanom resocializačnom zariadení. *Naničodnica* je tak kritickou výpovedou o súčasnom Slovensku, o spoločnosti, ktorá možno samu seba rada vníma a prezentuje skrz kresťanské hodnoty, avšak láska k blížnemu sa v nej často končí tam, kde začínajú vlastné túžby, potreby či ambície. Ľudmila, žena v pokročilom veku a bez domova, je braná na vedomie spoločnosti len do chvíle, kým sa nevymyká z predpojatých predstáv o človeku v núdzi a slúži konkrétnemu účelu – či už je to napísanie úspešného článku, snaha o zavdáčenie sa vyššej moci, alebo získanie si priazne verejnosti a vylepšenie vlastného mediálneho obrazu. Ľudmila ako skutočný človek, ktorý má svoju hodnotu a dôstojnosť, akoby v očiach ostatných neexistovala. Názov románu *Naničodnica* napokon podčiarkuje aj úplný záver tejto prózy, ku ktorému sa však čitateľ/ka musí dočítať.

EVA LALKOVIČOVÁ (1991) je prekladateľka zo španielčiny a katalánčiny. V súčasnosti pôsobí ako doktorandka na Ústave románskych jazykov a literatúr na Masarykovej univerzite v Brne. V rámci dizertačného výskumu sa zaoberá tvorbou súčasných argentínskych prozaičiek.

DOMINÍKA MADRO

kyni, sú skôr funkčne využité ako živé a príbehovou linkou stále ostáva Ľudmila, *Naničodnicu* lepšie definuje pojem (rozšírená) novela než román. Ide o text zovretý do postavy Ľudmily, no i ako novele jej chýba väčšia plastickosť charakterov.

Juráňovej *Naničodnica* sa číta ľahko, je „trefná“ v nastolených situáciách, čitatel'sky atraktívne sa pohráva s krehkosťou Ľudmily a jej až alarmujúco neľudskými životnými podmienkami, odkopáva tému, ktorá sa, žiaľ, často zahrabáva ako mŕtvola. Sociálna angažovanosť však prebila psychologickú rovinu. Hoci *Naničodnica* pôsobí seriózne, zainteresovane, tematicky a štylisticky pútavo, viac psychologizácie a autenticity postáv by ju oživilo a dofarbilo.

DOMINÍKA MADRO (1990) vyštudovala slovenský jazyk a literatúru na UK v Bratislave a následne dramaturgiu a scenáristiku na VŠMU. Zvíťazila v prestížnych literárnych súťažiach rôznych žánrov – *Poviedka 2016*, *Martínus Cena Fantázie 2019* či *Poviedka pre deti 2019*. Debutovala folklórno-mystickým románom *Svätynie* (KK Bagala, 2019), ktorý vznikol z rozpracovania víťaznej poviedky *Svätynia*. Píše rozhlasové rozprávky (*O pyšnej vlne*, *Agátka a jej dobrodružstvo*), recenzuje (najmä slovenskú prózu a žánier fantasy) a pripravuje detskú knihu a taktiež fantasy román inšpirovaný fínskou mytológiou. Pracuje v *Knižnej revue*.